

»ERÄITÄ NÄYTTEITÄ TYÖALALTAMME»

Kielen kannoilla. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 20 vuotta. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 86. Edita, Helsinki 1996. 333 s. ISBN 951-37-1836-0.

Sekä kielen parissa työskenteleviä että asiaa harrastavaa suurta yleisöä varten on Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 20-vuotisjuhlansa aikoihin toimittanut vankan kokoelman tutkielmia ja esseitä. Kun lukijoiksi ajateltu kohderyhmä näin on sangen kirjavakoosteinen, lienee artikkelien laatijoilla ollut ratkaistavanaan tavallista monimutkaisemmat viestintäongelmat. Miten kirjoittaa samalla kertaa sekä asiantuntijoille että suurelle yleisölle? Toki jälkimmäisestä ryhmästä teoksen lukijoiksi valikoitunevat nimenomaan sellaiset, joiden kiinnostus ja harrastus tekee mahdolliseksi asiantuntijoillekin ajatellun tekstin lukemisen ja sulattamisen. Aiheiden monipuolisuus antaa lisäksi runsaasti valinnanvaraa. Teos ei siis ole sen enempää aihepiirinsä kuin tyyliinsäkään puolesta mitenkään yhtenäinen; se heijastaa pikemminkin tutkimusalan ja erilaisten tutkijoiden kielenlaadun moninaisuutta.

Kokoelma jakaantuu kahteen osaan: Miten kieltä käytetään (12 artikkelia) ja Mitä kieli kertoo entisestä ajasta (11 artikkelia). Sen verran väljästi on otsikoita tulokittava, että eräiden artikkelien voi ajatella kuuluvan kumpaan ryhmään hyvänsä. Tarkoituksena onkin ollut, teoksen esipuheen kirjoittaneen tutkimuskeskuksen johtajan PAULI SAUKKOSEN sanoin, »esitellä eräitä näytteitä työalaltamme». Artikkelien aihevalinnat heijastavat myös tutkimuslaitoksen uuden kymmenvuotissuunnitelman ja tutkimuspoliittisen ohjelman painoaloja: sanaston ja nimistön tutkimus, kielenhuolto ja kielenkäytön tutkimus.

Artikkelien sarjan avaa MARIA VILKUNAN Ken on luonut kieliopin? Artikkelisi sel-

vittelee suomen kielen kielioppihankkeen tausta-ajatuksia ja määrittelee kielioppikäsitteen erilaisia sisältöjä. Se luo valaistusta myös siihen kahtiajakoon, joka vallitsee kieliopin deskriptiivisen ja normatiivisen käytön välillä. Onhan kielen kuvailun käsitäminen kielen normittamiseksi saanut aikaan myös paljon pahaa, kun puutteelliset kuvaukset on käsitetty kaikenkattaviksi säännöiksi. Menestystä kieliopintekijöille!

Kotuksen tunnetuimpia toimialoja on kielenhuoltotyö. Varsin laajalti hyödynnetään suomen kielen käyttäjien keskuudessa puhelinneuvontaa ja kielenhuoltoalan julkaisuja. Tältä työmaalta tulee useita uutisia: PIRJO KARVONEN tekee havaintoja komiteakielestä, RITVA PAANANEN tarkastelee julkipuheen moninaistumista hauska ot-sikoidussa artikkelissa »Radio rentoutuu», TARU KOLEHMAINEN selostaa *suomen kieli*-sanaliiton oikeinkirjoituskäytänteitä antaen samalla mielenkiintoisen kuvan siitä, miten moninaiset seikat ja yksilölliset kannanototkin saattavat vaikuttaa siihen, mikä ilmaisutapa lopulta kanonisoituu edelleen opetettavaksi. Tämä samoin kuin AINO PIEHLIN sijamuotojen valintaa käsittelevä hauska artikkeli antavat lukijalle käsityksen niistä monista virtauksista, joiden risteyksessä kielenhuoltotyöläinen tekee työtään. Piehlin luoma mielikuva kielenhuoltajasta ratkomassa ongelmiaan on kaikille samassa tilanteessa oleville kovin tutun tuntuinen, ja toivoa sopii, että se olisi lisäämässä myös lukijoiksi toivotun suuren yleisön ymmärrystä niin, että tajuttaisiin tekstien silloin tällöin tosiaan kaipaavan asiantuntevaa huoltoa. RAIIJA LEHTISEN lyhennesanoja käsittelevä artikkeli lisää opaskirjoissa varsin

suppeasti käsitellyn asian tuntemusta ja tarjoaa sitä jäsentämään tärkeitä nimityksiä: kattokäsite *lyhennesana* jakaantuu *kirjainsanoihin*, *typistesanoihin* ja *koostesanoihin*. Esimerkit osoittavat, miten paljon näitä uusia tulokkaita jo on valloillaan meitä ympäröivässä maailmassa.

Nimistöntutkimusta edustamassa on neljä artikkelia: TERHI AINIALAN paikannimien muuttumista kosketteleva ja RITVA LIISA PITKÄSEN nimenantajien näkökulmaa tarkasteleva Viljelijän kylä — kalastajan saaristo, jonka alajaksojen nimet mainiosti korostavat ammatin merkitystä nimitäiden taustana: Viljelijän nimistö — Peltojen ja talojen maisema — Metsällä ja metsätöissä — Teitä pitkin rantaan — Kalastajan nimistö — Saarissa ja kala-apajilla — Tutut rannat — Tietä pitkin kylään. Tämä artikkeli on omiaan suurellekin yleisölle valaisemaan jotakin olennaista nimien synnystä ja käytöstä. Harvinaisen erikoismaiseman, Merikarvian maankohoamissaariston nimistöä käsittelee RAIJA MIIKKULAINEN. Hänen mukaansa nimiasu *Ourat* on epäkansanomainen. Oli minullakin tilaisuus käydä paikalla kauan sitten, 1950-luvun lopulla, ja mieleeni tuntuu tuolta ajalta jääneen tarunhohtoinen nimitys *Karvian Ourat*. Muistanenko väärin. Nimistöartikkeleihin liittyvät kartat on — kaiketi kustannussyistä — esitetty kovin pienessä koossa. Isompia, tai ainakin ilman häiritsevää sivujen rajaa toteutettuja, olisi mieluusti katsellut. Varsin selkeä levikkikartta on RITVA KORHOSEN *Koskue, Koskua* -paikannimityyppiä tarkastelevassa tutkielmassa, joka liittyy kokoelman toiseen osaan.

Usealle lukijalle vierasta, mutta tarpeellista tietoa on kahdessa viittomakielen sanakirjatyötä (LEENA SAVOLAINEN) ja kuoron lapsen kielenomaksuntaa (RITVA TAKKINEN) käsittelevässä kirjoituksessa. Jälkimmäinen on ehkä korostetummin ohjelmanjulistus kuin tutkiva artikkeli. Kotuksen ruotsin kie-

len osaston toimintaa edustaa kokoelmassa vain yksi tutkimus, CAROLINE SANDSTRÖMIN murteiden pronomineja tarkasteleva. Toivottavasti toisaalla on luettavissa lisää.

Osasto Mitä kieli kertoo entisestä ajasta alkaa RIITTA PALKIN artikkelilla, joka kertoo suomalaisessa Raamatussa esiintyvistä linnunnimityksistä. Vanhaa kansanomaista sanastoa esittelevät myös LIISA NUUTINEN ja MAIJA LÄNSIMÄKI, edellinen kansanlääkinnän rohtoja, jälkimmäinen epilepsian kansanomaisia nimityksiä. Tästä mielenkiintoisesta murren sanaston tutkimuksesta olisi mielellään nähnyt mukana kartankin. RAIMO JUSSILAN *ajaa*-verbistä muodostettujen sanojen tarkastelu antaa lukijalle silmäyksen niihin laajoihin sanakokoelmiin, jotka ovat tutkijoiden käytävissä, samalla kun se pohtii peruskysymystä sanaston kasvamisesta.

Vaaja-sanan tulkintahistoriaa ja sen etymologisia liittymiä tarkasteleva KAISA HÄKKISEN artikkeli avaa lukijalle niitä uusia näköaloja menneisyyteen, joita viime vuosikymmenien kielentutkijoiden ja arkeologien synergia-ajähdys on onnistunut valottamaan. Niin ikään ULLA-MAIJA KULOSEN etymologin työpajasta kajahtaa lukijan mielikuvitusta kiehtova kalke. *e*-vartaloiden ikivanhuus antaa virikkeitä monenlaisille mietteille: miten selittynevät sitten *eksyä, estää*?

Sanastotutkimusten joukossa on SATU TANNERIN Kissa kielillä osoituksena siitä, miten elämänläheistä sanaston havainnointi voi olla. Tyyliltään artikkeli on kielentutkimukseen perehtymätöntäkin lukijaa puhutteleva. SIRKKA SAARISEN Arvuutanko arvoituksen syventyy tämän kansanperinteenlain nimitysten erilaisiin semanttisiin motivaatioihin. Tämän artikkelin terminologia puolestaan vaatinee lukijalta hieman enemmän alaan perehtymistä kuin tavalliselta asianharrastajalta voidaan odottaa. Samaan kategoriaan on sijoitettava myös VUOKKO ▷

EIRAKSEN etäsukukielten sanakirjatyötä pohtiva artikkeli.

Kokoelman lopettaa MATTI PUNTTILAN esittely Suomen ainoasta virolaiskylästä, Pernajan Kabbölestä. Samalla lukija saa kuvien välityksellä pienen vilahduksen kielimateriaalin keruutyöstä, jota Kotus on tehnyt kautta elinaikansa, sen edeltäjät samoin.

Kotuksen tutkijoiden monipuolisesta aherruksesta *Kielen kannoilla* -teos antaa runsaasti todisteita. Kun tutkimuskeskuksen tavoitteisiin on kirjattu myös tutkimusaineistojen hankkiminen, huoltaminen ja muokkaaminen, olisi tässäkin monipuolisessa teoksessa suonut yhden nurkan sellaiselle artikkelille, joka esittelisi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suurenmoisia kokoelmia. Esimerkiksi: vaikka murresanojen kokoelmia kartuttanut Sanastaja-lehti ei enää ilmestykään ja maailmassa ainutlaatuisen vastaajaverkko on katsottu aiheelliseksi purkaa, on lukevan suuren yleisön joukossa varmasti vielä niitä, jotka mielellään kuulisivat kuulumisia arkistosta: Missä vaiheessa nyt on suuri kansankielen sanakirja? Miten sen tarjoama tieto vertautuu sanalippujen pinoihin? Tyydytäänkö sanakirjaan, vai voidaanko joskus unelmoida ajas-

ta, jolloin kielentutkijoiden ja asiasta harastuneen Suomen kansan keräämät sanaaarteet kokonaisuudessaan olisivat ATK-muotoisina tutkijoiden käytettävissä? Sanakirjahan on aina parhaimmillaankin eräänlainen tulkinta, tutkijaan ja aikaan sidoksissa oleva.

Paremmiin tunnettaneen nykyisin toinen kansallinen suuraarre, nimistökokotelmat, mutta ei niistäkään ole tietoa kaikkialla siellä, missä uusia nimiä annetaan. Nauhoitearkistoa on voitu tehdä tutuksi murreohjelmien avulla, samoin on radioyleisö saanut ottaa kontaktia kielenhuoltokysymyksissään. Television hyödyntämistä jää toivoamaan.

Karavaani kulkee, tutkijat tutkivat. Kieli muuttuu ja sen käyttäjien tarpeet muuttuvat; Kotuksen tutkijoiden ja työntekijöiden on ehdittävä vastata yhä lisääntyviin haasteisiin. Juhlakirjan lukija voi toivottaa heille menestyksellistä matkaa kielen kannoilla, suunnattiinpa katse sitten eteen- tai taaksepäin. ■

IRMELI PÄÄKKÖNEN

Oulun yliopisto, Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos, PL 111, 90571 Oulu
Sähköposti: *Irmeli.Paakkonen@Oulu.Fi*